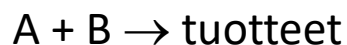

Reaktiot, joissa lähtöaineina A ja B

Tarkastellaan vain reaktioita, jotka ovat 2. kertalukua eli 1. kertalukua molempien lähtöaineiden suhteen

Tällöin reaktionopeus voidaan esittää muodossa

$$R = -\frac{d[A]}{dt} = -\frac{d[B]}{dt} = k[A][B]$$

Merkitään $[A]_0 = a$ ja $[B]_0 = b$. Olkoon x konsentraation muutos ajassa t . Niinpä hetkellä t :

$$[A] = a - x, [B] = b - x \text{ ja } d[A] = d(a - x) = -dx$$

Nopeusyhtälö saadaan siis muotoon

$$\frac{dx}{dt} = k(a - x)(b - x)$$

Erotetaan muuttujat ja integroidaan:

$$\int_0^x \frac{dx}{(a-x)(b-x)} = \int_0^t k dt$$

Integroitavalle lausekkeelle tehdään osamurtohajotelma:

$$\frac{1}{(a-x)(b-x)} = \frac{1}{(b-a)} \left[\frac{1}{a-x} - \frac{1}{b-x} \right]$$

Sijoitetaan integraaliin, jolloin saadaan

$$\frac{1}{b-a} \left[\int_0^x \frac{dx}{a-x} - \int_0^x \frac{dx}{b-x} \right] = \int_0^t k dt$$

joka integroituna on

$$\frac{1}{b-a} \left[-\ln\left(\frac{a-x}{a}\right) + \ln\left(\frac{b-x}{b}\right) \right] = kt$$

$$\frac{1}{b-a} \ln\left[\frac{a(b-x)}{b(a-x)}\right] = kt$$

A!

Osoittaminen:

- Mitataan x ajan funktiona
- Mittaustuloksista lasketaan funktio $F(x)$

$$F(x) = \frac{1}{b-a} \ln \left[\frac{a(b-x)}{b(a-x)} \right]$$

- Esitetään $F(x)$ ajan funktiona eli $F(x) = f(t)$
- Jos saadaan suora niin reaktio on 2. kertalukua, suoran kulmakerroin = k .

Erikoistapauksessa $a = b$, jolloin nopeusyhtälö voidaan esittää muodossa

$$\frac{dx}{dt} = k(a-x)^2$$

josta saadaan integroimalla

$$\frac{1}{a-x} - \frac{1}{a} = kt$$

Näin johdettu yhtälö on yhtäpitävä aikaisemman 2. kertaluvun yhtälön kanssa, jossa lähtöaineena oli vain ainetta A.

A!

1. kertaluvun peräkkäiset reaktiot

Tarkastellaan esimerkkinä tapausta, jossa on kaksi peräkkäistä alkeisreaktiota. Molemmat alkeisreaktiot ovat 1. kertalukua.

Lähtöaineen A, välituotteen I ja tuotteen P muutosnopeuksille voidaan esittää seuraavat lausekkeet

$$\frac{d[A]}{dt} = -k_A [A]$$

$$\frac{d[I]}{dt} = k_A [A] - k_I [I]$$

$$\frac{d[P]}{dt} = k_I [I]$$

Oletetaan että hetkellä $t = 0$ on $[A]_0 \neq 0$, $[I]_0 = 0$ ja $[P]_0 = 0$.

A häviää 1. kertaluvun reaktion mukaisesti, joten $[A] = [A]_0 e^{-k_A t}$

Sijoitetaan A:n lauseke välituotteen I nopeusyhtälöön, jolloin

$$\frac{d[I]}{dt} = k_A [A]_0 e^{-k_A t} - k_I [I]$$

Tämä differentiaaliyhtälö on muotoa $y' + fy = h$, jonka ratkaisu löytyy vanhoista FyKen taulukoista, mutta sen saa näppärästi ratkaistua Mathematican avulla:

Untitled-1 * - Wolfram Mathematica 12.1

File Edit Insert Format Cell Graphics Evaluation Palettes Window Help

```
In[2]:= DSolve[{y'[t] + kI * y[t] == kA * A0 * Exp[-kA * t], y[0] == 0}, y[t], t]
```

```
Out[2]= {{y[t] ->  $\frac{A_0 e^{-k_I t} (-1 + e^{(-k_A + k_I) t}) k_A}{-k_A + k_I}$ }}
```

Puhtaaksi kirjoitettuna:

$$[I] = \frac{k_A [A]_0}{k_I - k_A} (e^{-k_A t} - e^{-k_I t})$$

A!

Ainetaseesta (massa ei voi hävitä) saadaan ratkaistua $[P] = [A]_0 - [A] - [I]$:

$$[P] = [A]_0 \left[1 - e^{-k_A t} - \frac{k_A}{k_I - k_A} (e^{-k_A t} - e^{-k_I t}) \right] = [A]_0 \left[1 + \frac{k_A e^{-k_I t} - k_I e^{-k_A t}}{k_I - k_A} \right]$$

Untitled-2 * - Wolfram Mathematica 12.1

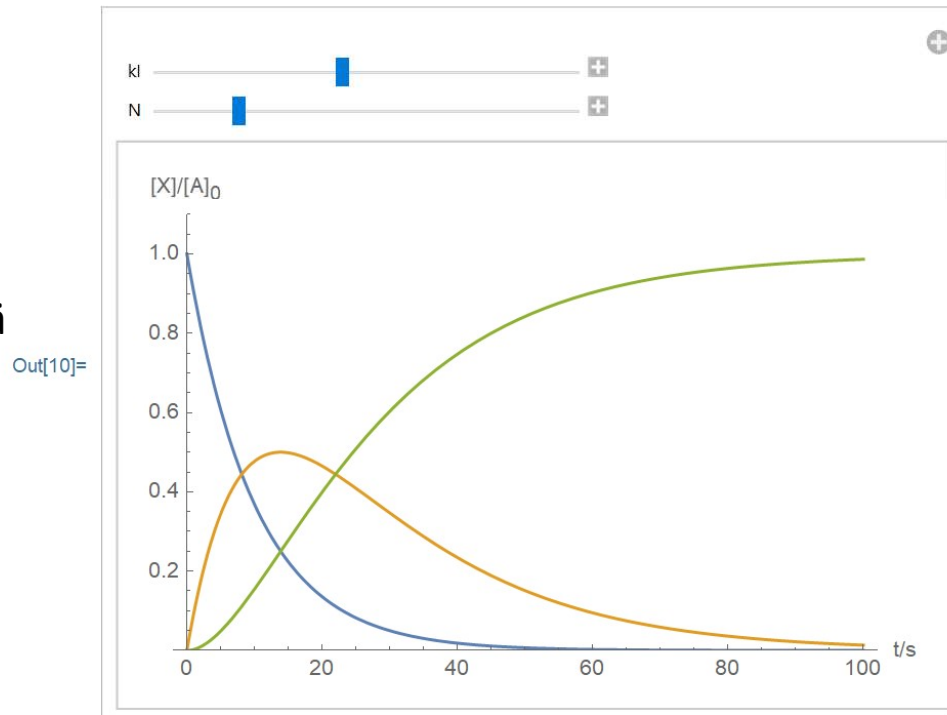
File Edit Insert Format Cell Graphics Evaluation Palettes Window Help

```
In[3]:= cA[t_, kI_, N_] := Exp[-N * kI * t]
```

```
In[4]:= cI[t_, kI_, N_] := N / (1 - N) * (Exp[-N * kI * t] - Exp[-kI * t])
```

```
In[5]:= cP[t_, kI_, N_] := 1 - cA[t, kI, N] - cI[t, kI, N]
```

```
In[10]:= Manipulate[Plot[{cA[t, kI, N], cI[t, kI, N], cP[t, kI, N]}, {t, 0, 100}, PlotRange -> {0, 1.1},
  AxesLabel -> {"t/s", "[X] / [A]_0"}, {kI, 0.01, 0.1}, {N, 0.1, 10}]
```


Piirtäminen
Mathematican
avulla:
[A] sininen, [I]
oranssi, [P] vihreä

A!

I:n konsentraatio ajan funktiona oli $[I] = \frac{k_A [A]_0}{k_I - k_A} (e^{-k_A t} - e^{-k_I t})$

Sen maksimikonsentraatio saavutetaan kun derivaatta ajan suhteen on nolla: $\frac{d[I]}{dt} = 0$

$$\frac{d[I]}{dt} = \frac{k_A [A]_0}{k_I - k_A} (-k_A e^{-k_A t} + k_I e^{-k_I t}) = 0$$

[I]:n maksimi saavutetaan ajassa t_{max} , joka saadaan asettamalla sulklauseke nolllaksi.
Lyhyen algebran jälkeen tulos on

$$t_{max} = \frac{1}{k_A - k_I} \ln \left(\frac{k_A}{k_I} \right)$$

A!

Nopeuden määrävä vaihe

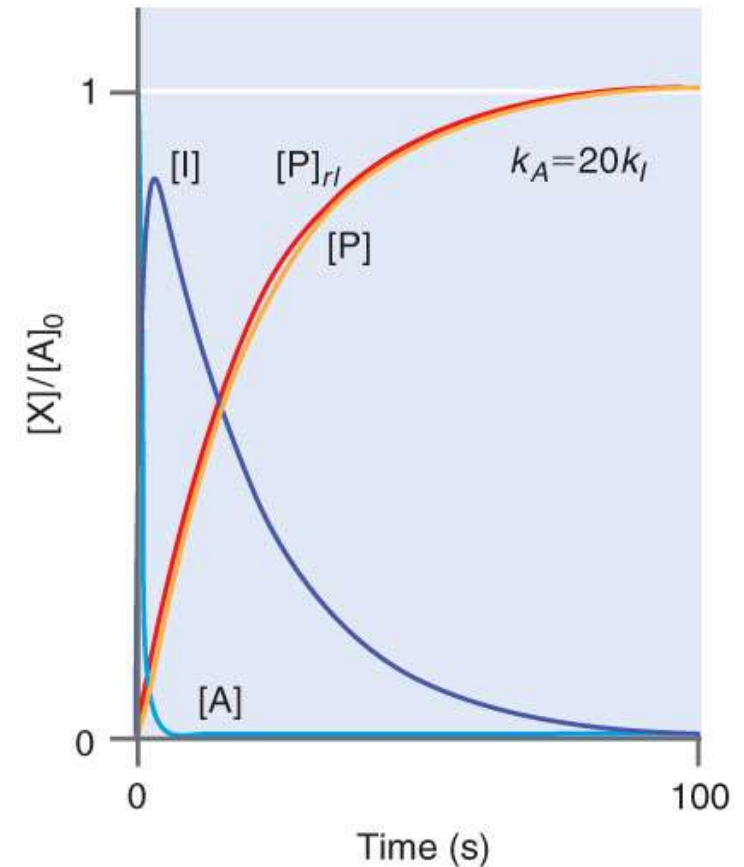
Jos peräkkäisessä reaktiossa $k_A \gg k_I$ eli $e^{-k_A t} \ll e^{-k_I t}$
A:sta muodostunut I ei ehdi reagoida edelleen
P:ksi. Raja-arvoina kun $k_A \rightarrow \infty$ saadaan

$$[I] = [A]_0 e^{-k_I t}$$

$$[P]_{rl} = [A]_0 (1 - e^{-k_I t}) \quad k_A \rightarrow \infty$$

Ainetaseesta saadaan että $[A] \approx 0$ lukuun
ottamatta lyhyttä alkuhetkeä.

Mikäli reaktio A:n ja I:n välillä olisi reversiibeli,
olisi se koko ajan tasapainossa, koska I:n
reaktio P:ksi olisi hidasta. Tästä saadaan
diagnostinen kriteeri: **nopeutta rajoittavaa
vaihetta edeltävät vaiheet ovat tasapainossa.**

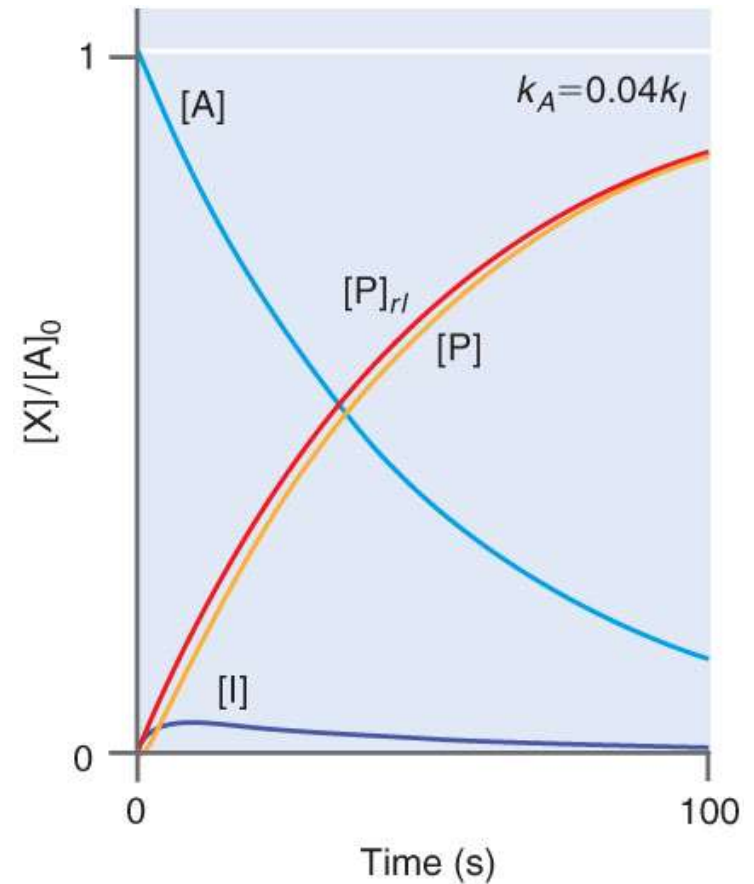
I:n hajoaminen nopeutta määrävä.
[P] eksakti käyrä, $[P]_{rl}$ raja-arvo

Jos peräkkäisessä reaktiossa $k_1 \gg k_A$ eli $e^{-k_1 t} \ll e^{-k_A t}$ aina kun I:tä syntyy, se reagoi nopeasti P:ksi, ts. $[I] = 0$ käytännöllisesti koko ajan. Niinpä $[P]$:n lausekkeeksi saadaan

$$[P]_{rl} = [A]_0 (1 - e^{-k_A t})$$

eli jälkimmäisen reaktion vaikutus häviää tuloksesta kokonaan. Ensimmäinen vaihe on tällöin koko reaktionopeuden määräävä vaihe. Tästä saadaan toinen diagnostinen kriteeri: **reaktionopeuden määräävän vaiheen jälkeiset vaiheet ovat merkityksettömiä kokonaisnopeuden kannalta.**

A:n hajoaminen nopeutta määräävä.
 $[P]$ eksakti käyrä, $[P]_{rl}$ raja-arvo

A!

Vakiotilaoletus

Toinen yksinkertaistus on oletus, että välituote I on koko ajan vakio-tilassa, so. $\frac{d[I]}{dt} = 0$

lukuun ottamatta hyvin lyhyttä vaihetta kokeen alussa. Tässä esimerkissä se merkitsee että

$$\frac{d[I]}{dt} = k_A [A] - k_1 [I] = 0$$

Tuotteen muodostumisnopeus on

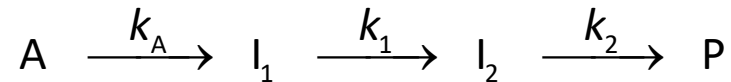
$$\frac{d[P]}{dt} = k_1 [I] \approx k_A [A] = k_A [A]_0 e^{-k_A t}$$

josta integroinnilla saadaan jälleen

$$[P] = [A]_0 (1 - e^{-k_A t}).$$

eli sama tulos kuin jos ensimmäinen vaihe olisi nopeutta rajoittava. Vakiotilaoletusta tullaan käyttämään esim. entsyymikinetiikan analyysissä

Oppikirjassa analysoidaan peräkkäistä reaktiomekanismia

Vakiotila-oletus toimii aika hyvin useisiin reaktiomekanismeihin, mutta nykyään voimme ratkaista ne numeerisesti helposti. Kirjoitetaan nopeusyhtälöt:

$$\begin{aligned} \frac{d[A]}{dt} &= -k_A [A] \\ \frac{d[I_1]}{dt} &= k_A [A] - k_1 [I_1] \\ \frac{d[I_2]}{dt} &= k_1 [I_1] - k_2 [I_2] \\ \frac{d[P]}{dt} &= k_2 [I_2] \end{aligned} \quad \Rightarrow \quad \frac{d}{dt} \begin{bmatrix} [A] \\ [I_1] \\ [I_2] \\ [P] \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -k_A & 0 & 0 & 0 \\ k_A & -k_1 & 0 & 0 \\ 0 & k_1 & -k_2 & 0 \\ 0 & 0 & k_2 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} [A] \\ [I_1] \\ [I_2] \\ [P] \end{bmatrix}$$

Antamalla numeroarvoja nopeusvakioille voidaan tämä yhtälöryhmä integroida helposti Runge-Kutta-menetelmällä esim. Matlabin avulla. Jaetaan kaikki konsentraatiot $[A]_0$:lla ja määritellään dimensioton aika $T = k_A t$. Näin saadaan yhtälöryhmä

$$\frac{d}{dT} \begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ y_3 \\ y_4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & -K_1 & 0 & 0 \\ 0 & K_1 & -K_2 & 0 \\ 0 & 0 & K_2 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ y_3 \\ y_4 \end{bmatrix} \quad K_{1,2} = \frac{k_{1,2}}{k_A}$$

Matlab-koodit:

```
clear
global K1 K2
K1=10;K2=0.1;
y0=[1 0 0 0]';
[t,y]=ode45('perakkain',[0 10],y0);
figure(1),plot(t,y,'linewidth',2)
set(gca,'linewidth',2,'fontsize',14)
xlabel('k_A \cdot t'),ylabel('[X]/[A]_0')
```

```
function y=perakkain(t,x)
global K1 K2
A=[-1 0 0 0;1 -K1 0 0;0 K1 -K2 0;
...0 0 K2 0];
y=A*x;
end
```

